

заходів протидії. За вказівкою ЦК КПУ було здійснено заміну «проуніатськи налаштованих» керівників Івано-Франківської та Львівсько-Тернопільської Єпархій. У березні 1982 р. голова Ради у справах релігії М. Колесник підтримав «зусилля Екзарха митрополита Філарета, спрямовані на подолання уніатства в православно-церковній діяльності, оскільки правлячі ієрархи цього робити не поспішають... Митрополит Львівський і Тернопільський Миколай та Архієпископ Івано-Франківській і Коломийській Йосиф із колишніх уніатів. Обидва на словах виступають за православ'я, а насправді ухиляються від роботи з викорінення уніатських традицій і атрибутів».¹

У своїй доповідній записці, завідділу пропаганди та агітації ЦК КПУ Л. Кравчук звинуватив цих двох ієрархів у відкритому потуранні і в підтримці проуніатських елементів, піддавши критиці республіканську Раду у справах релігії, яка не виконала постанови ЦК КПУ про заміну архієреїв. 6 жовтня і 30 листопада 1983 року Екзарх Філарет урочисто, з подяками і нагородами, відправив цих двох єпископів на пенсію.²

7 вересня 1984 року залишив цей світ Патріарх Йосиф кардинал Сліпий. Він залишив нам свій Заповіт – «Завіщання» де каже про себе: «Впродовж цілого свого життя був я, і таким відхожу з цього світу, в'язнем Христа!»³.

ВИСНОВКИ

За своє довге життя Патріарх Йосиф дуже багато подорожував. Ще в молоді роки під час своїх студій він мав нагоду пізнати різні культури. З плином часу географія його подорожей все більше розширювалася:

- сибірські пустелі, Далекий Схід – під час свого ув'язнення – це подорожі по неволі;

- США, Канада, Австралія – після свого визволення – це місійні подорожі щоб зібрати та об'єднати розпорочених по світу українців, щоб разом з ними голосити перед світом правду про страждаючу Україну.

Проте навіть живучи поза межами України, ніколи Патріарх не сповідував принципу *Ubi bene ibi patria* (Де є добре – там батьківщина). Куди б його не закидала доля, Батьківщина у нього була лише одна – та над долею якої він вболівав аж до смерті – Україна.

Всього Патріарх Йосиф провів поза межами України більшу частину свого життя – 49 з 92 років життя. Проте він залишився українцем; цей приклад є дуже актуальним сьогодні, бо ми є нацією, котра вже понад 150 років прогресивно емігрує.

За його глибоким переконанням кожен українець не сміє мовчати коли його край знаходиться в тяжких обставинах – кожен українець покликаний

¹ Там само, ст. 218.

² Там само, ст. 215-219.

³ *Завіщання Блаженнішого Патріарха Йосифа Сліпого*, ст. 11.

бути свідком цих страждань. Сам він подавав приклад такого свідчення і ділом і словом: «Будьте Свідками» Христа в Україні і на землях вашого вільного і невільного поселення, в усіх країнах вашого поселення, у в'язницях, в тюрмах і лагерах, аж до краю землі і до краю вашого земного життя!»¹.

Чи не найкращим свідоцтвом цієї свідомості вболівання над стражданнями співбратів служать слова звернення Патріарха Йосифа до Папи Павла VI під час Синоду єпископів що відбувся 13 грудня 1976 р.: «Ваша Святосте! Я хотів би промовити ще одне слово в імені наших братів і сестер, що вже 30 років по геройському терплять за Христа, Його Святу Церкву й за вірність Апостольському Престолові... Вже 30 років вони чекають на слово батьківської потіхи Вашої Святості, на слово захооти у витривалості у вірі... Наші страждаючі Браття і Сестри ждуть на те батьківське слово».

Безстрашний Пастир – таким запам'ятав його світ, що слідкував з здивуванням за його трагічною долею із заголовків газет, таким пам'ятаємо його сьогодні і ми – як старця, що *«сидячи на снях на дорозі в далечінь...»* молитву мовить за нашу Українську Церкву і наш Український Народ.

*о. Євгеній Кобильник,
доктор богослов'я,
викладач Тернопільської духовної семінарії
імені Патріарха Йосифа Сліпого*

РОЛЬ О. ЙОСИФА СЛІПОГО У РЕФОРМІ ДУШАПАСТИРСЬКОЇ ФОРМАЦІЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В ГАЛИЧИНІ В 20-30 РОКАХ ХХ СТ.

Каталізатором українського національного відродження у Галичині між XVIII та XIX століттями стала Унійна церква та її духовенство. Відомий громадсько-політичний діяч Кость Левицький, роздумуючи над історією політичної думки галицьких українців у своїх споминах, писав, що «національний провід (в XIX ст. – ред. авт.) перейшов до рук духовенства, яке і було первісним чинником нашого національного відродження» [4, с. 100]. Відтак, для організації широкого загалу до національної розбудови, галицькому духовенству потрібно було необхідно створити систему, яка допомагала б йому здобути якісну освіту, а таким чином виконати місію національного провідника українського національного відродження. Аналізуючи вагомий внесок греко-католицького духовенства у розбудову української нації, історик церкви отець Ізидор Сухоцький також вважав, що за відсутності своєї національної шляхти,

¹ *Завічання Блаженнішого Патріарха Йосифа Сліпого*, ст. 14.

лише духовенство мало необхідний рівень освіти, щоби взяти на себе провід українського народу в Галичині. Бо лише освічене галицьке духовенство, на думку І. Сухоцького, могло на довгі роки очолити провід народу та розпочати його освіту, щоби піднести релігійність та організувати до національної розбудови [12, с. 8-10].

Потрібно зазначити, що після церковних реформ цісаря Йосифа II, роль Греко-католицької церкви в суспільно-політичному і національно-культурному житті українців значно зросла, священники були звільнені від панщинних повинностей, а кандидати до свячень отримали змогу навчатися в греко-католицькій семінарії. «Барбареум» або Генеральна духовна семінарія (1774-1784 / 1803-1893), заснована австро-угорською імператрицею Марією-Терезою у Відні, стала першим духовним закладом для українців, які мали змогу отримати якісну вищу освіту європейського зразка. З-поміж українців вихованцями семінарії були митрополит А. Ангелович, єпископи О. Повчій, Г. Таркович, М. Скородинський, історики І. Базилович, М. Гарасевич, фізик та винахідник І. Пулуй. Після першої ліквідації Віденської духовної семінарії в 1784 р. її спадкоємницею стала новозаснована Львівська греко-католицька духовна семінарія як головна для всіх греко-католицьких семінаристів Австрійської монархії. Згодом на взір «Барбареуму» було створено інші подібні духовні заклади в Перемишлю (1845 р.) та Станіславові (1893 р.). Ці обставини й зумовили досить швидке кількісне зростання української інтелігенції, провідне місце в якій належало греко-католицькому духовенству [5, с. 24-30].

Наступним важливим етапом в історії не лише душпастирської формації греко-католицького духовенства, але й української освіти в Галичині загалом, стала постать етнарха українського народу митрополита Андрея Шептицького. Усвідомлюючи, що в умовах бездержавності, економічного та культурного занепаду українського суспільства, на думку А. Шептицького, саме освіта може стати рушієм духовного, суспільного та економічного відродження. Тому ідея створення у Львові українського університету стала для нього одним із найважливіших завдань митрополичого служіння. Його виступ у віденському сеймі в 1910 р., у Палаті Лордів, став вирішальним у створенні українського університету у Львові. В 1913 р. цісар видав декрет, за яким український університет у Львові планували відкрити 1 вересня 1916 р. Однак після поразки Австро-Угорщини у Першій світовій війні та розвалу самої імперії, вмерла й надія українців здобути свій університет. Відтак митрополит Андрей Шептицький виступив з ініціативою створення вищої богословської школи.

У 1929 р. засновано Богословську Академію у Львові – основу майбутнього Католицького Університету. Академія стала найбільшим навчальним закладом католиків східного обряду, а деякі студенти приїздили з-за меж Галичини: Буковини, Закарпаття, Югославії та Болгарії.

Ректором вишу став майбутній предстоятель УГКЦ Йосиф Сліпий. Митрополит помітив здібності молодого семінариста Йосипа ще на другому

курсі та відрядив його на студії до Інсбрукського університету (Австрія), де той здобув класичну освіту і захистив дві наукові дисертації у галузі догматичного богослов'я. Після навчання у Римі Й. Сліпий повернувся до Галичини і по трьох роках викладацької роботи Андрей Шептицький призначив його на посаду ректора Греко-католицької духовної семінарії у Львові на основі якої і була створена академія. Ректор реформував навчання в Богословській Академії за найновішими зразками європейських католицьких університетів. Академія пропонувала п'ятирічну програму, у 30-х рр. тут навчалось 350-400 студентів, щороку випускалось 50-70. Кращих студентів Шептицький відправляв на навчання за кордон, особливо до Інзбрука та Риму. «Таким чином, освітня реформа, започаткована митрополитом А. Шептицьким і розгорнута отцем-ректором Й.Сліпим, принесла позитивні релігійно-теологічні результати та спричинилася до розвою суспільно-політичного та національного життя українського народу, її широкий відгомін докочується до нашої сучасності. Богословська Академія у Львові підняла науковий рівень галицького духовенства, стала справжнім потужним інтелектуальним центром, базою духовного й національного виховання українства. Її учні в умовах насильства безбожного комуністичного режиму створили в підпіллі катакомбну Церкву, яка до кінця зберегла вірність Богові, Україні та рідному народу» [6, с. 282].

Важливу роль у реформуванні богословської освіти та адаптуванню системи виховання майбутнього духовенства греко-католицької церкви в Галичині відіграв о. Йосиф Сліпий. Ставши ректором Богословської академії та очоливши провід Львівської духовної семінарії, Й. Сліпий не лише виконував покладені на нього адміністративні обов'язки, а що найголовніше, став розробником цілої методологічної концепції богословської та душпастирської формації галицького духовенства, що яскраво прослідковується в розроблених ним статутних положеннях *Богословського наукового товариства, Львівської духовної семінарії, Богословської греко-католицької академії*, а також у щотрирічних *Академічних звітах* з 1928 по 1937 рр.

З ініціативи викладачів богословського факультету Університету імені Яна Казимира в 1923 р. у Львові було створене Польське Теологічне Товариство, яке невдовзі відкрило свої філії в багатьох великих містах Польщі та Західної України.

Приклад польських теологів підштовхнув і греко-католицьке духовенство Галичини об'єднати свої зусилля для сприяння розвитку українського богослов'я. Так, 29 вересня 1922 на зборах викладачів богослов'я трьох греко-католицьких семінарій Галицької митрополії (Львівської, Перемишльської та Станіславівської) було вирішено почати роботу над створенням Українського Богословського Наукового Товариства (далі УБНТ). Роботу над Статутом Товариства очолив майбутній патріарх о. д-р Йосиф Сліпий. 14 грудня 1923 року були скликані Установчі збори, в яких взяли участь 26 богословів, що прийняли

рішення про створення Товариства, затвердили Статут і обрали Раду. Першим головою Товариства став тодішній ректор Львівської греко-католицької духовної семінарії о. Теодозій Галушинський (ЧСВВ).

Вже з ранніх літ своєї богословської діяльності молодий священник Й. Сліпий усвідомлював важливість існування спільноти однодумців, кваліфікованих богословів-науковців, які б мали можливість творити та публікувати свої праці, таким чином створюючи середовище та атмосферу богословського наукового товариства. І як зазначають оо. Іван Хома та Юрій Федорів: «ось так родився в умі Автора (Й. Сліпого – авт.) задум покликати до життя наукову установу під назвою «Богословське Наукове Товариство» [14, с. 6.]. Політичні та соціально-економічні умови, в яких зароджувалося та формувалося Товариство в 20-х рр. ХХ ст. в Галичині, були далеко не ідеальні, а часами й злиденні. Однак, незважаючи на це, запит на фахову богословську оцінку тих викликів галицького суспільства був достатньо високий.

У Передмові до *Статуту Богословського Наукового Товариства* Й. Сліпий звертає увагу на внутрішні та зовнішні запити для створення УБНТ. До внутрішніх запитів належать «дивоглядні погляди на суспільно-церковні питання ... про автокефалію, штунду (протестантські рухи – автор), патріархат, відносини церкви до держави і т.д. – питання, які дотикають безпосередньо народний організм, і суспільність жадно (охоче) почула би тут здорову думку фахових теологів» [8, с. 37]. Будучи повноправною частиною сім'ї народів Католицької Церкви, Українська Греко-Католицька Церква посідає перше місце серед Східних Католицьких Церков, таким чином її тисячолітній досвід віри та багатство богословської традиції, створює неоціненні скарби для всієї Вселенської Церкви, тому на думку о. Й. Сліпого така позиція створює потужний зовнішній запит для створення Товариства [Там же]. У цій же таки Передмові автор звертає увагу на те, що УБНТ не претендує конкурувати чи конфронтувати вже з існуючими організаціями такими як Наукове Товариство ім. Шевченка, Національний Музей чи Товариство св. Павла, натомість заповнити «ту прогалину фаховими теологами в питаннях з історії нашої церкви, літератури, права, археології... *Оскільки* три четвертини наших старинних пам'яток – це богословські твори і церковна культура» [Там же, с. 38].

Коментуючи статутні цілі УБНТ, а саме про плекання богословської науки та про належну освіту духовенства, Й. Сліпий одразу ж зауважує, що Товариство має «всенародний характер», тобто членами можуть бути не лише представники духовенства, але й усі для кого важливою є «церковна культура» [Там же, с. 38]. Щодо членства в Товаристві Статут передбачає чотири категорії учасників: 1) звичайні члени; 2) члени-кореспонденти; 3) дійсні члени та 4) почесні члени. Цікаво, що Й. Сліпий передбачає т.зв. «дальших членів» – це світські та духовні особи, які не належать до українського народу, але зацікавлені культурним та церковним життям нашого народу [Там же, с. 38-39].

В статутних положеннях напрям наукової діяльності здійснюється в чотирьох секціях: біблійній, філософській, історично-юридичній та практично-богословській (християнська педагогіка, катехитика, літургіка, проповідництво). Для здійснення визначеної мети передбачалося два основних напрямки – видавництво наукових праць через журнал «Богослов'я» та формування богословської бібліотеки [Там же, с. 39-40].

У кінці Передмови ще молодий о. Й. Сліпий по-пророчому передбачає, що Богословське Наукове Товариство та його Статути стане немовби «предтечою Богословської Академії» та міцною підвалиною в національному та державному житті українського народу, «особливо в тяжких його хвилях» [Там же, с. 41].

Наступними проектами у реформуванні душпастирської формації духовенства стали *Правила для питомців греко-католицької духовної семінарії у Львові* укладені ректором о. Й. Сліпим та опубліковані в остаточній редакції в 1929 р. Автор праці в стислій формі презентував основні аспекти духовно-морального виховання майбутнього духовенства. Опираючись на науку Священного Писання, аскетичні твори Святих Отців (св. Василя Великого та св. Івана Дамаскіна), глибокі аскетичні переживання католицького містика Томи Кемпійського, а з найновіших – пастирських послань митрополита Андрея Шептицького.

Укладаючи *Правила* Й. Сліпий, намагався уникати суб'єктивізму та т.зв. «зверхньої непомилності», тому з 1925 по 1929 рр. він залучав до цієї праці також студентів-семінаристів, даючи їм не лише перечитувати текст, а також можливість виправляти та їх доповнювати. Тому *Правила* стали свого роду спільним продуктом всієї спільноти – спільна праця семінаристів та їх виховників [14, с.12].

Отож, вже в першому абзаці *Правил* Й. Сліпий в чіткій та лаконічній спосіб подає основні цілі та завдання семінарії та семінаристів: «Духовна Семінарія є установою, що приготовлює до священства і тому має дати за ціль питомцям можливість виробляти і розвинути в собі чесноти і здобути знання, яких вимагає високий і святий духовних стан. Та завданнями Духовної Семінарії є виховувати священників, що мають дбати не лише про спасіння своїх душ, але які стануть добрими та ревними працівниками в винограді Христа, вірними у всім Його слугами й управителями Божих тайн. Отже вони покликані продовжати діло спасіння душ, відкуплених кров'ю Христа, ширити і боронити католицьку віру і збільшувати славу Божу» [10, с. 51].

Реформування системи виховання майбутніх пастирів Унійної Церкви має надважливе місійно-єкуменічне завдання, цитуючи папу Урбана VIII, Й. Сліпий звертає увагу: «Pervos, mei Rutheni, Orientem convertendum spero» («Через вас, мої любі русини, Схід навести бажаю»). Ця нелегка праця вимагатиме від вихованців особливої внутрішньої дисципліни та цілковитої самопожертви. Тому напутнім словом для майбутніх греко-католицьких священників стала

цитата митрополита А. Шептицького: «Для такої праці необхідні люди, котрі зуміли би ... цілими роками трудитись як апостоли, незважаючи на холод чи голод, вдовольняючись будь-чим, що Бог пішле, хоч би це був лише кусок хліба, скитаючись з місця на місце, нераз, не маючи даху над головою, зносити різні переслідування, звинувачення та труднощі. І жити лише для одної цілі – навертати людей до Бога, відректись самих себе, забути про власну вигоду, славу, здоров'я чи, навіть, життя» [15, с. 641-649]. Згодом така радикальна позиція стане в нагоді для переслідуваного греко-католицького духовенства радянською владою в другій половині ХХ ст.

П'ятирічне навчання конвікуталного типу вимагало від вихованців семінарії активної співпраці із ректором та іншими настоятелями у процесі їх виховання та формації. Головним чином, *Правила* звертають увагу на такі чесноти майбутніх священиків як віра, побожність, старанність у навчанні, послух, братня любов, чесність та пристойність, які на думку Ректора мали б стати добрим фундаментом для становлення не лише інтелектуальної, а що найголовніше духовної особистості [10, с. 52-62].

Вершиною реформи духовної освіти Галичини в 20-30-х роках ХХ ст. стало заснування в 1929 р. митрополитом А. Шептицьким Богословської Академії у Львові, що стало першим кроком на шляху відродження та становлення вищої української освіти і не тільки. Привітальна телеграма Папи Римського Пія XI, зачитана на урочистому відкритті Академії засвідчила, що освітня реформа, започаткована в Галичині, мала значення для всього християнського світу. Привітання надіслали також гетьман України П. Скоропадський, професор Д. Дорошенко та багато інших видатних особистостей [7, с. 90-102].

Перша половина ХХ ст. стала свого роду ренесансом католицької освіти в цілому світі, зокрема реорганізацією вже існуючих та заснуванням нових закладів вищої освіти, зокрема католицьких університетів в Мілані (Італія), Неймегені (Нідерланди), Люблені (Польща), а також в Шанхаю, Пекіні (Китай) та в Токіо (Японія). Особливого наукового зацікавлення в тому часі становив християнський схід з його багатою богословською та обрядовою різноманітністю, тому створення Апостольською столицею Папського Орієнтального Інституту стало доброю нагодою для створення у Львові Богословської Академії суто східно-християнської традиції. Як зазначає владика Іван Хома «зі створенням Богословської Академії покладено останній камінь у фундаменти, на яких мала плекатися і рости українська богословська думка, а разом з тим – збільшуватися кадри українського, озброєного в науку, духовенства та висококваліфікованих наукових сил» [14, с. 20].

Важлива роль у становленні Академії, без сумніву, належить її першому ректору – о. д-ру Йосифу Сліпому. Його інституційний твір під назвою «Греко-католицька Богословська Академія та її Статути» був вперше опублікований в

1930 р. Натомість друге та доповнене його видання було видане у Львові в 1933 р., після того як католицький науковий світ 24 травня 1931 р. побачив енцикліку папи Пія XI «*Deusscientiarum Dominus*» («Бог – Господь наук»). Всецерковна реформа католицької освіти, запропонована папою Пієм XI, знайшла похвальний відгук від Й. Сліпого: «Енцикліка має велике значення, бо дає свідоцтво дбайливості Церкви про науку... Це, очевидно, причиниться і до поглиблення пересвідчень і до наукового утвердження віри... для вироблення і поширення релігійного світогляду серед безбожницького духа нинішніх часів та піднесення авторитету Церкви; є це безумовно сильна підпора і великий крок уперед» [11, с. 74].

Статут Богословської Академії передбачав функціонування двох факультетів: богословського (почав діяти з 1928 р.) і філософського (1930). Згідно зі Статутом, на філософському факультеті планувалося викладання таких дисциплін: філософія (логіка, онтологія, критика, психологія, історія, філософія), церковнослов'янська, єврейська, грецька і латинська мови, теодицея, космологія, етика, природне право, соціологія, педагогіка, християнська археологія, експериментальна психологія, граничні питання хімії й філософії, біологія, фізика й вища математика, астрономія, естетика, антропологія, історія мистецтва, читання й пояснення текстів Аристотеля, Платона, святого Томи, новітні філософські напрямки, філософія релігії, історія слов'янської та української філософії, семінар з соціології, мистецтва, вибрані питання з космології, теодицеї, етики, логіки, критики, онтології [9, с. 108-112]. У період становлення Академії в ній працювали тільки три професори – о. д-р Т. Галушинський, о. д-р Й. Сліпий та о. д-р Т. Мишковський. Уже невдовзі на богословському факультеті лекційні курси читали: о. д-р Г. Костельник (логіка, історія грецької філософії), о. д-р М. Конрад (основи соціології), о. д-р В. Максимець (логіка, онтологія, критика, естетика), о. д-р І. Гриньох (космологія). Особистий приклад і на цьому факультеті показував отець-ректор Й. Сліпий, який викладав історію схоластичної філософії [3, с. 60].

В Академії постійно працювали семінари: правничий (д-р Л. Глинка), історії (д-р М. Чубатий), історії України (д-р І. Крип'якевич), мистецтвознавчий (д-р В. Залозецький), церковнослов'янської мови (д-р К. Чехович), а також гомілетичний, біблійний, догматичний, катехитичний і соціологічний. Найкращі студентські роботи виходили друком у часописах «Мета», «Діло», «Христос Наша сила» та в місячниках «Нива» і «Богословія» [1, с. 111-112].

За десять років існування Богословська Академія досягла рівня найкращих теологічних факультетів Європи. За цей період вона мала 2751 студента, серед яких були вихідці не тільки з Галичини, а й із Болгарії, Румунії, Чехословаччини, Югославії, вірні Православній Церкві з Волині і Холмщини [2, с. 33]. Серед наукового персоналу працювали 14 професорів, 6 доцентів та 18 їх заступників. Ректор Й. Сліпий мріяв про перетворення існуючого навчального

закладу в Український релігійний університет, але на перешкоді стала Друга світова війна і більшовицька окупація галицьких земель. Після встановлення більшовицької влади в Галичині 1944 р. Богословську Академію остаточно було закрито.

Таким чином, освітня реформа, започаткована митрополитом А. Шептицьким і розгорнута отцем-ректором Й. Сліпим, принесла позитивні релігійно-теологічні результати та спричинилася до розвою суспільно-політичного та національного життя українського народу, її широкий відгомін докочується до нашої сучасності. Богословська Академія у Львові підняла науковий рівень галицького духовенства, стала справжнім потужним інтелектуальним центром, базою духовного й національного виховання українства. Її учні в умовах насильства безбожного комуністичного режиму створили в підпіллі катакомбну Церкву, яка до кінця зберегла вірність Богові, Україні та рідному народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бистрицька Е. Йосип Сліпий – організатор богословської науки в Україні. *Патріарх Йосип Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот*: [матер. Міжнар. наук. конфер.] (20 вересня 2002 року, м. Київ). К., 2003.
2. Гаюк В. Патріарх Йосиф – подвижник богословської науки в Україні. *Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність*: [зб. матер. Всеукр. конфер. на пошанування 110-ї річниці від дня народження Глави УГКЦ, кардинала Йосифа Сліпого (11-12 жовтня 2002 р.)]. Івано-Франківськ: Плай, 2002.
3. Генік Л. Філософська освіта у Львівській Богословській Академії (1928-1944 рр.). *Історія релігій в Україні*: [матер. VIII Міжнар. круглого столу 11-13 травня 1998 року]. Львів: Логос, 1998.
4. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848-1914. На підставі споминів. Львів, 1926.
5. Памфілова Т. Роль Греко-католицької церкви та її духовенства у формуванні й діяльності структур громадянського суспільства Галичини (XIX–XX ст.). *Історичні студії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. Вип. 11-12.
6. Пахолок Р.І. Реформа богословської освіти в Галичині (1929-1944 рр.). *Педагогічний альманах*. 2012. № 16.
7. Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові 1928-1944 (Матеріали зібрав і опрацював д-р Петро Синиця). Торонто – Чикаго, 1971. Ч. I.
8. Сліпий Й., Богословське наукове товариство і його статуту, Львів 1924. *Твори Кир Йосифа Верховного Архієпископа і Кардинала*. Opera Omnia Kyr Josephi (Slipyi-Kobernyskyj-Duckovskyj) Archiepiscopi i Maioriset Cardinalis. Під ред. Хома І., Федорів Ю. Т. III-IV. Рим 1970 .
9. Сліпий Й., Греко-католицька Богословська Академія та її Статуту, Львів 1933. *Твори Кир Йосифа Верховного Архієпископа і Кардинала*. Opera Omnia Kyr Josephi (Slipyi-Kobernyskyj-Duckovskyj) Archiepiscopi i Maioriset Cardinalis. Під ред. Хома І., Федорів Ю. Т. III-IV. Рим, 1970.
10. Сліпий Й., Правила для питомців греко-католицької духовної семінарії у Львові, Львів 1929. *Твори Кир Йосифа Верховного Архієпископа і Кардинала*. Opera Omnia Kyr Josephi

- (Slipyi-Kobernyckyj-Dyckovskij) Archiepiscop i Maioriset Cardinalis. Під ред. Хома І., Федорів Ю. Т. III-IV. Рим, 1970.
11. Сліпий Й., Реформа богословських студій. DestudiistheologicisaPP. PioXIinstraurandis, Львів 1929. *Твори Кир Йосифа Верховного Архиепископа і Кардинала*. Opera Omnia Kyr Josephi (Slipyi-Kobernyckyj-Dyckovskij) Archiepiscop i Maioriset Cardinalis. Під ред. Хома І., Федорів Ю. Т. III-IV. Рим, 1970.
 12. Сухоцький І. Що дала Греко-католицька церква і духовенство українському народові. Філадельфія, 1951.
 13. Ходак І. Внесок митрополита Йосифа Сліпого у розвиток богословської освіти у 20-30 рр. XX ст. *Красзнавство*. 2010. № 3.
 14. Хома І., Федорів Ю., Введення. *Твори Кир Йосифа Верховного Архиепископа і Кардинала*. Opera Omnia Kyr Josephi (Slipyi-Kobernyckyj-Dyckovskij) Archiepiscop i Maioriset Cardinalis. Під ред. Хома І., Федорів Ю. Т. III-IV. Рим, 1970.
 15. Шептицький А., Пастирські послання 1899-1914 рр., т. 1. Львів: Видавництво «АРТОС», 2007.

*Ks. dr hab. Sławomir Bylina,
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Polska)*

RELACJA JANA PAWŁA II I JÓZEFA KARDYNAŁA SLIPYJA PRZYKŁADEM BUDOWANIA WIĘZI I POKOJU

Wspólne relacje papieża Jana Pawła II i Józefa Kardynała Slipyja sięgają czasów trwającego Soboru Watykańskiego II. W latach 60-tych spotykali się Zwierzchnik Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego kardynał Josyf Slipyj i Metropolita Krakowski arcybiskup Karol Wojtyła. Miejszem spotkań był Papieski Instytut Studiów Kościelnych w Rzymie. Osobą, która koordynowała relacje między kapłanami był dominikanin Feliks Bednarski, który przez lata był związany z Lublinem, gdzie po II wojnie światowej był kierownikiem Katedry Etyki na Wydziale Filozoficznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Następcą w kierowaniu katedry był właśnie późniejszy metropolita krakowski arcybiskup Karol Wojtyła. Przykładem szczególnego szacunku, który oddał nominat papież Jan Paweł II, w momencie wyboru na Stolicę Piotrową był czas, kiedy kardynałowie klękali przy nowo mianowanym papieżu. Jan Paweł II wstał z tronu przed dwoma hierarchami, a byli nimi kardynał Stefan Wyszyński i kardynał Josyf Slipyj. Kolejnym przykładem szczególnego wyróżnienia relacji kardynała Slipyja i papieża Jana Pawła II był fakt, że pierwszą osobą, z którą się spotkał, niecały miesiąc po wyborze na papieża był właśnie kardynał Slipyj. Miało to miejsce już 20 listopada 1978 roku [1]. Świadczy o tym protokół ze spotkania z Radą Główną Episkopatu Polski na Jasnej Górze podczas pierwszej pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Polski w 1979 roku. Podczas pierwszej rozmowy papieża ze Slipyjem zapadła decyzja, by do milenium chrztu Rusi, przypadającym w 1988 roku, przygotowywać się przez dziesięć lat [2].